

Angliai levél.

Oxford, 1896. márt. hó.

(A Manchester College nyilvános előadásai. Az ev. szabad egyházak congressusa. A »Daily News« jubileuma.)

Tisztelt Szerkesztő Ur!

Mig egytelől örömemnek adok kifejezést, hogy e b. folyóirat lapjain én is közremunkálhatok, másfelől kedves kötelességemnek is érzem, hogy egyes nevezetesebb eseményekről a magyar unitár. olvasó közönségnek számot adjak. Levelemben természetesen a vallásos ügyeket és gondolkozást érintő dolgok lesznek a főtényezők, de szives engedélyével némelykor azon tárgyakra is kiterjeszkedem, melyek minket társadalmi és hazafias szempontokból is érdekelhetnek. És itt, úgy hiszem, fölösleges megemlítenem azt a viszonyt, mely minket angol testvéreinkkel nemcsak vallási, hanem nemzeti érdekeinkben is összefűz.

Leveletem alig kezdhetném alkalmasabb tárggyal, mint ha arról az intézetről írok, mely az angliai unitarizmusnak irányt ad és ez a Manchester College. Elődeim már bővebben ismertették ez intézetet, s ezért én csak a közelmúlt nevezetesebb eseményekre szoritkozom.

Manch. Coll. iránya, hiven az intézet bejárata fölé vésett szavakhoz: „a vallásnak, a szabadságnak, az igazságnak“, teljesen a szabadelvű theologia alapján áll, melynek hirdetésére és előbbre vite lére a legjobb tanérok vannak alkalmazva. A tanárok rendes előadásain kívül azonban nagyfontosságúak azok a nyilvános előadások is (Public Lectures), melyeket egyes időszakokban különböző szakférfiak adnak elő, s a melyek általános érdeküknél fogva a nagy közönséget is vonzani szokták. College-unokban ez évben három ilyen előadás tartatott, mindannyiszor nagy és válogatott közönség előtt. Időrendben első helyen említhetem meg Conybeare helybeli tanár előadását, „Daemonologia az első keresztény százakban“ czimmal, ki a legalaposabb kutatások nyomán és szakértelemmel mutatta ki a viszonyt, melyben az első keresztények tanai a pogányokéival állottak s az egymással való folytonos érintkezés következtében miként vették át amazok ezektől a rossz szellemekről szóló elveiket, melyeknek maradványai aztán a későbbi kereszténységben is föltalálhatók

Szép közönséget vonzott G. St. Clair, cardiffi unitárius lelkész, ki a mult hó elején Palestináról tartott előadásokat, történelmi, föld- és néprajzi szempontokból, a mint volt az ó-korban és a mint van ma. G. St. Clair lelkész tagja a „Palesztinai Fölfedező Társaságnak“ s mint ennek kiküldöttje, két ízben is beutazta a nevezett tarto-

mányt, s így előadásai a helyszínen készült pontos térképek illusztrálásával érthetőbbekké váltak. Legnagyobb figyelmet keltett az az előadása, melyben Jeruzsálem őskori és mai helyzete összehasonlításával foglalkozott. A fönnebb említett társaság működésének köszönhető, hogy a bibliai történetek egyes helyeit ma már világosabban lehet érteni és magyarázni.

E hónapban pedig J. E. Odgers tanár tartott előadásokat „Keresztény archaeologia Ravennában“ czimmal, melyeknek szintén nagy érdekességet kölcsönzött az, hogy maga a nevezett tanár Rómában huzamosabb ideig tartózkodott s az ottani muzeumokban található, valamint a még ma is álló régészeti tárgyakról, írásokról stb. fölvelt eredeti fényképeket, másolatokat, laterna magica segítségével megmagyarázta, a közönség előtt is láthatóvá és inkább élvezhetővé tette.

Ez előadásokon kívül a College imaházában időszakonként a leghiresebb papok szoktak beszédeket tartani, kiknek szónoklatai különösen a tanuló ifjuságra nézve járnak nagy haszonnal. Az intézet igazgatósága a múlt évben Stopford Brooke kiváló londoni lelkészt hívta meg állandó szónoknak, ki ezt el is fogadta, de időközben történt betegsége folytán valószínűleg nem jöhet a jövő isk. évig. Itt megemlíthetem egy pár itteni hitrokonunk ama szép tettét, melylyel az imaházba ablakfestményeket ajándékoztak. E festmények Jézust, tanítványait és egypár bibliai jelenetet ábrázolnak, melyek szépségük- és egyszerűségüknek fogva igazán elragadják a szemlélőt, de egyszersmind bizonyosságot is tesznek arról, hogy a külső művészet az unitárius templomokat is emelheti.

Mint fönnebb említettem, a „Palestinai Fölfedező Társaságnak“ igen sokat köszönhetünk a bibliai kritika mai világosabb álláspontjára nézve. Egy ehez hasonló társaság létezik Amerikában is, mely kutatásait különösen Ós-Babylon határaitra szabta. Egyike ez intézet legnevezetesebb fölfedezéseinek ez év elején történt, midőn ugyanis a társaság egyik kiküldöttje, dr. Scheil, az ásatások közben egy cylinder alakú kőre akadt, mely Babylonia utolsó királya, Nabonidus fölíratát foglalja magában. A nevezett kővön tizenegy hasáb írás van, melyeknek értelme némely helyen megszakad, de az egyes események leírása mégis tisztán kivehető. A „Times“ nevű napilap leírása után ezeket a következőkben ismertethetem:

A babyloniak és mandeus szövetségeseik harczja az Assyrok ellen, miért ez utóbbiak Sennacherib várost lerombolták 698-ban Kr. e. E leírás annál is inkább figyelemre méltó, mert nyelvezete nagyon hasonlít a bibliában említett harczok rajzához.

Nabonidus királyvá választása és megkoronáztatása 555-ben Kr. e. A nevezett király álma, melyben Nabuchadnezzár megjelenik előtte. A Hold Isten (Sin) templomának helyreállítása Kharranban. Végül Sennacherib meggyilkoltatása fia, Tebet által 681-ben Kr. e. E: események körül a bibliára vonatkozólag legnevezetesebb Nabonidus álmának leírása, mely habár hézagos, de világosan megerősíti a Dániel proféta könyvében (IV. r.) található állításokat Nabuchadnezzar király álmaira, valamint az azoknak tulajdonított jelentőségekre nézve.

Mint látható, e fölfedezések nemcsak általános mivelődés-történeti szempontból, hanem a bibliai kritikára nézve is nagybecsűek, s e tudomány-ág az utóbbi időben különösen Angliában rohamos fejlődést nyervén, remélhető, hogy még sok homályos részletre kellő világosságot lehet deríteni.

Nem hagyhatom figyelmen kívül az „evangeliomi szabad egyházak“ ez évi congressusát, melyet e hó 9. és következő napjain tartottak Nottingham-ben. Ez egyesületet a Baptista, Congregationalista, Methodista, Presbyterianus stb. non-conformista egyházak alkotják. Célja: Jézus elveinek és tanításainak gyakorlati megvalósítása, vagyis a vallás-erkölcsi élet ébren tartása és fejlesztése; s mint ez évi jelentésükből olvasható, munkájuk szép eredménnyel jár. Van azonban egy jellemző vonása emez egyesületnek, melyet ők maguk is „sajnálattal vesznek tudomásul“ és ez, az unitáriusok kizárása. Hogy pedig ez miért történt, elnökük múlt évi közgyűlési megnyitó beszédéből a következőkben olvasható: »Nem kevés méltánnyalással ismerjük el unitárius testvéreink tudományosságát, nemes szándékaikat, értelmi és gyakorlati szolgálataikat, melyek az ők nagy nevéikkel azonosítottak. Sőt örömeinket és hálaikat (gratitude) fejezhetjük ki munkájokért, melylyel oly előkelő helyet biztosítottak maguknak, s melyben Jézus életének és evangéliomának minél inkább emberi színezetet kívánnak kölcsönözni. De nem rejtőzhetünk el a tény elől, hogy a pont, melyben egymástól különbözünk, annyira nagy horderejű, --- magában foglalván Jézus teljes személyiségét és missióját --- hogy az egyesülést velök gyakorlati lehetetlenséggé teszi.« E nem közönséges okadatlóság miatt azonban az unitáriusok legkevésbé sem bántódnak, sőt nem lankadó gyakorlati munkásságuknak, aránylag véve, sokkal több eredménye van.

Egy egészen más dolog foglalkoztatja most az egész közvéleményt az országban és ez, az elemi oktatás kérdése. Erre nézve e folyóirat múlt évi utolsó számában bő értesítés található; én itt csak azt kívánom megjegyezni, hogy a felekezeti és állami iskolaszékek között majdnem mindennapi harc folyik. S habár nagyon kevés kilátás van arra nézve, hogy a felekezeti iskolák nagyobb államsegélyt kapjanak, mivel a vallási orthodoxismus mindinkább háttérbe szorítja a világi tanfárgyakat ez intézetekben, egyes egyházfők még azt is követelik az államsegélyen kívül, hogy »a teljes nemzeti nevelés az anglikán egyház kezébe kerüljön«, a mi természetesen nemcsak követelésnek marad, hanem gyöngíti álláspontjukat és az iskolákra eddig gyakorolt nagy befolyásukat is. Az egyetlen célszerű megoldásra, az állammal való compromissumra pedig nem hajlandók.

Ez évi január hó 21-én ünnepelte a »Daily News« nevű liberális lap 50 éves jubileumát, melyet 1846-ban Anglia egyik legnagyobb írója, Dickens alapított. A ki ismeri az angol lapok szellemét, az tudja, mit teszen 50 éven keresztül hordani a liberalizmus zászlaját, és a »Daily News« e hivatásnak érdemesen megfelelt. Szerkesztői között Anglia leghíresebb embereit számlálhatja, kik nemcsak a közélet, hanem az irodalom terén is nagy nevet vívtak ki. Egyik leg-

szorgalmasabb és legkiválóbb dolgozótársa e lapnak hosszú időn keresztül egy nő volt: Harriet Martineau, a híres unitárius veterán tudós és bölcész, dr. J. Martineau testvére. Egy ideig e nő tollából mindennap kerültek különféle cikkek a nevezett lapba, sőt a mi szokatlan, nem ritkán irt vezércikkeket, melyeknek határozott, tiszta és mélyreható szelleme nagy hatást gyakorolt az olvasó közönségre általában. Keleti és amerikai utjairól szóló jegyzetei, valamint többoldalu cikkei, könyvalakban is megjelentek, melyeket »az egész ország, valamint Amerika is őszinte lelkesedéssel fogadott.«

Egy másik cikk e lapban Kossuth 1851-iki diadal-utjáról ad számot, melyről egykoru följegyzések szerint állítják, hogy »versenyzett a királynőével.« Ezután az író elbeszéli, hogy 1 penny-aláírás útján miként gyűjtötte össze az angol nemzet a pénzt, melyen Shakespeare összes műveit fényesen bekötve, valamint a nagy brit költő szülőházát jelképező díszes tokot elkészíthették s »nemzeti ajándék« neki átadhatták, mint a ki »Shakespeare műveiből fogságában tanulta meg azt a nyelvet, melynek minden szava, mint a nyíl repült, tüzet gerjesztve, a hová elért.« Ismeretes, hogy Kossuth mily szent érzéssel őrizte ez ajándékot élete végéig. Főképpen neki köszönhetjük, hogy az angol nemzet nagy rokonszenvet érez a magyarok iránt, a mely most, ezredéves ünnepünkre vonatkozólag is többször nyer kifejezést a lapok egyes cikkeiben. Mi pedig ne szünjünk meg hálával adózni a nagy nemzetnek, mely egykor megosztotta hazafiai bánatunkat — és most megosztja örömlünkét, midőn a költő jóslata szerint: »Egy ezredévi szenvedés után« eljött a kor, melyben többé nem »halált«, hanem »életet« kér a magyar!

LÖFT ÖDÖN.

KÜLÖNFÉLÉK.

UNITÁRIUS NEMZETKÖZI CONGRESSUS. Amaz összejöveleket közt, melyek az ezredéves emlékűnnep alkalmából Budapesten tartatnak, fog helyet foglalni az unitáriusok nemzetközi congressusa is, melyet főt. *Ferencz* József püspök ur tervez s a melyre külföldről már többen előre megígérték megjelenésüket. A főt. püspök ur már meg is tette elaterjesztését az iránt az E. K. Tanácsnak és most egy külön bizottság foglalkozik a congressus előkészítésével. A meghívók bel- és külföldre nem sokára szét fognak küldetni. A congressus ideje sept. 9. és 10. napjaira állapított meg, mire előre is felhívjuk egyh. tanácsosaink s hitrokaink figyelmét, hogy a kiállítás megtekintését a congressusban való részvétellel köthessék össze.

CALIFORNIAI LEVÉL. Közöljük e levelet, mint a hitrokonság érte-
tének egy szép nyilatkozatát:

Egyesült-Államok
California, Alameda, 1896. jan. 23.

Kedves testvérem! Őszinte köszönetet mondok szíves leveleért és hálát érzek ön iránt, hogy szíves volt nekem írni. Nagyon tetszettek nekem szíves szavai. De elcsodálkoztam, hogy engem „Honorable“ nek czimzett,